

Gevlekte glanslibel (*Somatochlora flavomaculata*) in de Eemshaven

A.-E. de Winter

Op 27 juni 2008 werd tijdens een ochtend vogels ringen in de Groningse Eemshaven een wel heel bijzondere waarneming gedaan. In een mistnet dat stond opgesteld bij een struweel van wilg en duindoorn werd deze morgen een vrouwtje Gevlekte glanslibel (*Somatochlora flavomaculata*, Van der Linden, 1825) gevangen. Voor zover bekend zijn in dit gebied nooit eerder waarnemingen of vangsten gedaan van Gevlekte glanslibellen. Dit terwijl hier al circa 10 jaar vogels worden gevangen en de vogelringers ook zeer deskundig zijn als het gaat om de soortgroep libellen. Omdat in dit gebied en wijde omgeving van de Eemshaven geen voortplantingswateren bekend zijn, betreft deze waarneming vrijwel zeker een zwervend exemplaar. Naar aanleiding van de vangst van deze zeldzame libel is mijn nieuwsgierigheid gewekt en rijst de vraag hoe bijzonder een dergelijke waarneming in Noord Nederland eigenlijk is en of hier wel vaker Gevlekte glanslibellen worden gezien.

Herkenning

De Gevlekte glanslibel is een circa 50 mm grote libel die behoort tot de familie van de Glanslibellen (Corduliidae). De meeste soorten uit deze familie zijn door hun metaal- of zwartgroene lichaam met (blauw)groene ogen te onderscheiden van andere families. Doordat glanslibellen sterk op elkaar lijken, is determinatie van de soorten binnen deze familie soms moeilijk; dat geldt ook voor de Gevlekte glanslibel. Kenmerkend voor de soort zijn de oranjegele tot bruine zijvlekken langs het achterlijf, daarnaast zijn op het borststuk, soms moeilijk zichtbare, oranjegele strepen te zien. Bij het mannetje is het achterlijf duidelijk ingesnoerd (Bos ET AL., 2007). In vlucht zijn deze kenmerken vrijwel niet zichtbaar, waardoor de soort makkelijk met andere glanslibellen kan worden verwisseld. (KALKMAN ET AL., 2002 EN BOUWMAN ET AL., 2008)

Het exemplaar in de Eemshaven werd herkend aan de metaalgroene kleur in combinatie met gele vlekken op borststuk en achterlijf. Het betrof een vrouwelijk exemplaar met legschede korter dan de S9. Op de zijkant van de S2-3 waren grote gele vlekken zichtbaar, op de S4-8 waren dit driehoekige gele vlekken.

Voorkeursbiotoop en voorkomen in Nederland

De Gevlekte glanslibel leeft bij voorkeur in matig voedselrijke moerassen. Voortplantingswateren bestaan hier uit open velden met riet en zeggeruigten, ondiepe plassen met vegetaties van blaasjeskruid en pijpenstrootje en sterk verlande petgaten die in alle gevallen nauwelijks water bevatten (maximaal 5-25 cm). Volwassen dieren mijden open water en zijn vaak te vinden in de buurt van bosranden en struwelen (KETELAAR, 2002).

Zowel in Nederland als in de ons omringende landen is de Gevlekte glanslibel een zeldzame verschijning. In Nederland is de Gevlekte glanslibel als ernstig bedreigd opgenomen op de Nederlandse Rode lijst van libellen (Wasscher, 1999). In de jaren negentig was het voorkomen van deze soort in Nederland alleen bekend van een populatie in de Brabantse-Limburgse grensstreek in moerasgebieden rond Budel-Dorplein en enkele andere waarnemingen. Sindsdien lijkt een toename plaats te vinden; het aantal waarnemingen en gebieden waar de soort wordt aangetroffen nemen toe. Sinds 2000 is de soort ook ontdekt op diverse plekken in het laagveengebied van Noordwest Overijssel en Zuidoost Friesland. Ook in het zuiden van Nederland is de verspreiding tegenwoordig ruimer (BOUWMAN ET AL., 2008).

Andere zwervers

Naast de waarneming in de Eemshaven zijn in de zomer van 2008 op meer locaties in Noord



Figuur 1. Het wijfje Gevlekte glanslibel (*Somatochlora flavomaculata*) in Eemshaven.
The female Somatochlora flavomaculata in Eemshaven (Foto: Albert-Erik de Winter).

Nederland Gevlekte glanslibellen gezien. Zo werd op 31 juni 2008 een mannelijk exemplaar waargenomen op het strand van Schiermonnikoog (WAARNEMING.NL). Deze libel kwam volgens de waarnemer aanvliegen vanuit zee. Verder werd op 8 juli 2008 een mogelijke waarneming gedaan in een tuin bij het Groningse dorp Brittil. Buiten de noordelijke provincies werd in 2008 ook een Gevlekte Glanslibel waargenomen op de Kamperhoek (Flevoland), al is het mogelijk dat hier een populatie aanwezig is (EGGENS EN BOUWMAN, 2011). Verder is er een claim bij Den Oever op 31 juli 2008 (WAARNEMING.NL).

Ook in eerdere jaren zijn in het noordelijke kleigebied en de Waddeneilanden al eens waarnemingen gedaan van Gevlekte glanslibellen. Zo werd op 11 augustus 2004 een mannelijk exemplaar gezien in een tuin bij het noord Groningse dorp Uithuizen. Van dit exemplaar zijn enkele foto's gemaakt (ANONIEM, 2004). Op 4 augustus 1982 werden een mannetje en een vrouwtje

gemeld bij de Nieuwe Kooi op Vlieland (BEUKEBOOM, 1988). Een andere waarneming in het noorden is die van een vrouwtje Gevlekte glanslibel op 4 augustus 1982 in het Fochteloërveen (BEUKEBOOM, 1988). Na 2008 werd op 6 juni 2009 een exemplaar waargenomen op het Hemrikerveld (Friesland) (WAARNEMING.NL) en op 28 juni 2009 was er een onzekere melding ten oosten van Heerenveen.

Ook van andere provincies zijn waarnemingen bekend ver van de bekende populaties. In 2007 werd meerdere keren een exemplaar gezien in het Voorsterbos, Flevoland (EGGENS EN BOUWMAN, 2011). Een opvallende waarneming is die van meerdere exemplaren in juli 2006 in het natuurontwikkelingsgebied Lentevreugd, in de binnenduinarand tussen Wassenaar en Katwijk in Zuid-Holland (ZUYDERDUYN, 2007). Hier werd in juli 2008 opnieuw een exemplaar waargenomen, maar verdere waarnemingen ontbreken. Deze waarnemingen lijken het zwerfvermogen van de

soort te bevestigen, maar zouden ook kunnen wijzen op het bestaan van kleine, tijdelijke populaties die vaak onopgemerkt blijven.

Mogelijke herkomst

Van Gevlekte glanslibel is bekend dat adulte exemplaren na voortplanting over grote afstand kunnen uitzwerven (KALKMAN ET AL., 2000, BOUWMAN ET AL., 2008). Hierdoor is het goed mogelijk dat de exemplaren die in Groningen, Friesland en de Wadden zijn waargenomen afkomstig zijn van populaties uit het laagveengebied van Noordwest-Overijssel en Zuidwest-Friesland. Zo is het bijvoorbeeld waarschijnlijk dat de (mogelijke) Gevlekte glanslibellen die op 6 en 28 juni 2009 zijn gezien op het Hemrikkerveld en ten oosten van Heerenveen afkomstig zijn van populaties uit de Lindevallei. Beide locaties liggen op respectievelijk 16 en 5 kilometer ten noorden van dit gebied.

De Gevlekte glanslibellen die in Noord-Groningen en op Schiermonnikoog zijn gezien zijn waargenomen op meer dan 70 km afstand van



Figuur 2. Gevlekte glanslibel mannetje (*Somatochlora flavomaculata*).
Male Somatochlora flavomaculata (Foto: Theo Muusse).



Figuur 3. Biotoop Gevlekte glanslibel (*Somatochlora flavomaculata*) bij Ochsenweide.
Habitat Somatochlora flavomaculata near Ochsenweide (Foto: Albert-Erik de Winter).



Figuur 4. Mannetje gevlekte glanslibel (*Somatochlora flavomaculata*).
Male *Somatochlora flavomaculata* (Foto: René Manger).

de bekende populaties in Noordwest-Overijssel en zuidwest Friesland. Gezien deze grote afstand is het evengoed mogelijk dat deze Gevlekte glanslibellen van Duitse origine zijn. Dat de soort op circa 50 km ten oosten van de Eemshaven voorkomt is gebleken tijdens een bezoek op 30 juni 2008 aan het circa 70 hectare grootte hoogveenreservaat Ochsensweide in de Noordduitse deelstaat Nedersaksen (eigen waarneming). Deze situatie is vergelijkbaar met Midden-Limburg waar in de periode na 1950 zwervende exemplaren afkomstig uit het aangrenzend Nordrhein-Westfalen werden waargenomen (KETELAAR, 2002).

Over de verspreiding van de Gevlekte glanslibel in Noord-Duitsland is weinig bekend. Dit land bezit nog veel witte gebieden die slecht onderzocht zijn op het voorkomen van libellen. Bestudering van Noordduitse kaarten en luchtfoto's leert dat tussen Ochsensweide en de Nederlandse grens nog enkele grote bos- en natuurerreinen te vinden zijn. Hoewel onduidelijk is of deze terreinen geschikt zijn, zou hier bij aanwezigheid van voedselarme ietwat venige terreinen best nog wel eens een populatie van Gevlekte

glanslibellen kunnen worden ontdekt.

Conclusie en discussie

Hoewel Gevlekte glanslibel een zeldzame verschijning is lijkt de soort de laatste jaren met een opmars bezig te zijn. In zowel noord als zuid Nederland wordt de soort namelijk steeds vaker waargenomen en ontdekt in nieuwe gebieden. Daarnaast is bekend dat de Gevlekte glanslibel na voortplanting over grote afstand kan uitzwerfen. De waarneming van Gevlekte glanslibel in de Eemshaven, maar ook andere waarnemingen van zwervende Gevlekte glanslibellen in Noord-Nederland passen in dit beeld. Het Kerngebied in Noord-Nederland lijkt vooralsnog beperkt te zijn tot Noordwest-Overijssel en Zuidwest-Friesland waar grote populaties voorkomen in de Weerribben en Lindevaallei. Het lijkt aannemelijk dat losse waarnemingen in Noord-Nederland afkomstig zijn van deze populaties. Het bestaan van kleine onontdekte populaties in de nabije omgeving is echter niet met zekerheid uit te sluiten. Daarnaast is het verstandig de Duitse situatie in ogenschouw te nemen. Hoewel de situatie van de soort in Noord-Duitsland niet vol-

ledig bekend is, is er een populatie bekend op 50 kilometer afstand van de Eemshaven. Het is dus ook mogelijk dat sommige zwervende Gevlekte glanslibellen afkomstig zijn uit Noord-Duitsland.

Albert-Erik de Winter

Landschapsbeheer Groningen

Talmaweg 23

9981 CW Uithuizen

a.e.de.winter@landschapsbeheergroningen.nl

Literatuur

- Anoniem, 2004.** Twee bijzondere meldingen. Nieuwsbrief Vlinder- en libellenwerkgroep Stad en Ommeland 12 (4):3.
- Beukeboom, L.W. 1988.** Two new records of *Somatochlora flavomaculata* from The Netherlands (Odonata: Corduliidae). Entomologische Berichten (Amsterdam) 48 (5): 82-85.
- Bos, F., M. Wasscher en W. Reinboud, 2007.** Veldgids Libellen. KNNV Uitgeverij Utrecht 1997, 5e, volledig herziene druk, 2007.
- Bouwman J.H., V.J. Kalkman, G. Abbingh, E.P. de Boer, R.P.G. Geraeds, D. Groenendijk, R. Ketelaar, R. Manger & T. Termaat, 2008.** Een actualisatie van de verspreiding van de Nederlandse Libellen. Brachytron 11(2): 103-198.
- Eggens G. en J.H. Bouwman, 2011.** Van zilte polder tot libellenparel: De ontwikkeling van de libellenfauna in Flevoland. Brachytron 14 (1): 3-13.
- Kalkman, V.J., P. Edelaar en M.A.A.M. Trigt, 2000.** De voortplantingsbiotoop van de Gevlekte glanslibel (*Somatochlora flavomaculata*) in Nederland. Brachytron 4(1):28.
- Kalkman, V.J., R. Ketelaar & D. Groenendijk, 2002.** Veranderingen in de libellenfauna. In: Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie 2002. In: Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse Fauna 4.
- Ketelaar, R. 2002** Gevlekte glanslibel: *Somatochlora flavomaculata*. In: Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse Fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Wasscher, M., 1999.** Bedreigde en kwetsbare libellen in Nederland (Odonata). Basisrapport met voorstel voor de Rode lijst. Stichting EIS-Nederland, Leiden.
- Zuyderdyn, C., 2007.** Lentevreugd: toplocatie voor libellen in Zuid-Holland. Holland's Duinen 50: 20-22.

Summary

Winter, A.-E., de, 2011. *Somatochlora flavomaculata* in the Eemshaven. Brachytron 14(1): 48-51.

This article describes the observation of *Somatochlora flavomaculata* in the Eemshaven harbour area, Groningen, in the Northern part of the Netherlands on 27 June 2008. Other observations in the Northern part of the Netherlands are discussed as well as wandering individuals in the rest of the country. The species is known to wander and has even been found in the Wadden Islands. The nearest populations in the Netherlands are in swamps and peat moor areas of North-west Overijssel / South-east Friesland, 80 km to the South and West of the Eemshaven area. The species also occurs in North-west Germany, where in 2008 a new population was discovered in Ochsenweide, Schleswig-Holstein, a moorland that lays 50 km to the East of the Eemshaven area. Wandering *Somatochlora flavomaculata* individuals observed elsewhere could originate from the nearby Dutch or German populations.

Keywords: Odonata, Anisoptera, *Somatochlora flavomaculata*, new population, Eemshaven, Groningen, Netherlands, Ochsenweide, Schleswig-Holstein, Germany.